

Sadržaj

UVOD	2
PRVI DIO	
Izdržavanje	
1. Pravo na izdržavanje	3
2. Izdržavanje djece	4
3. Izdržavanje roditelja	7
4. Izdržavanje ostalih srodnika	9
DRUGI DIO	
Postupak u sporovima o izdržavanju	
1. Samostalne i adhezione alimentacione parnice	10
2. Načela postupka	11
3. Nadležnost	14
4. Specifičnosti postupka u sporovima o izdržavanju	16
5. Određivanje izdržavanja	21
6. Uloga organa starateljstva u postupku u sporovima o izdržavanju	25
TREĆI DIO	
Izvršenje odluka o izdržavanju	27
ZAKLJUČAK	29
LITERATURA	31

UVOD

U svakom društvu postoje određena lica koja ne mogu sama da obezbjeđuju sredstva za svoje izdržavanje, koja čak ne mogu da obezbijede dovoljno sredstava za zadovoljenje osnovnih egzistencijalnih potreba. Društvo je posebno zainteresovano da zaštiti takva lica, jer u tu kategoriju u prvom redu spadaju maloljernici, odnosno djeca, a zatim i stara i samohrana lica, kao i lica koja zbog otežane ekonomske situacije u društvu ne mogu da nađu zaposlenje ili i pored toga što primaju dohodak, on nije dovoljan da im obezbijedi dovoljno sredstava za život. Da bi se zaštitila ova lica, država je posebno regulisala tu oblast, propisujući obavezu djece, roditelja i drugih srodnika da izdržavaju jedni druge, kao i načine zaštite tog prava i njegovog ostvarenja, kao vid porodične solidarnosti. Ako članovi porodice nisu u mogućnosti da izdržavaju jedni druge, tu nastupa država, odnosno društvena zajednica, koja pruža neobezbijedenim članovima porodice sredstva koja su im neophodna za izdržavanje

. Danas, više nego ranije, prisutna je kriza u društvu, kako porodična, tako i društvena. Sve je veća stopa nezaposlenosti, dohodak koji zaposleni primaju je nizak, a novčani iznosi koji se daju na ime socijalne pomoći su nedovoljni za zadovoljenje osnovnih životnih potreba. Prilike u porodicama se mijenjaju, sve je veći broj razvedenih brakova, dok porodična solidarnost gubi značaj kakav je nekada imala, pa je neophodno prinudnim propisima regulisati te odnose.

Kod nas je obaveza izdržavanja dosta široko postavljena, jer ona ne tereti samo članove uže porodice, nego i druge srodnike, izvan najužeg porodičnog kruga, tako da bi se moglo reći da ovdje nije riječ samo o porodičnoj, nego i o srodničkoj solidarnosti.¹

Upravo u ovom radu biće riječi o pravu, odnosno obavezi, na zakonsko izdržavanje, koje je izraz porodične solidarnosti, ali je takođe ustanovljeno i u interesu društvene zajednice, zatim o zaštiti ovog prava u parničnom postupku i načinu ostvarenja u izvršnom postupku, o licima koja su nosioci prava, odnosno obaveze zakonskog izdržavanja, sa osvrtom na prava djece utvrđena međunarodnim i evropskim konvencijama.

¹ Ponjavić. Z, Porodično pravo, Kragujevac, 2007, str. 314.

I DIO

IZDRŽAVANJE

1. Pravo na izdržavanje

Izdržavanje u najopštijem smislu riječi proističe iz porodičnih odnosa i označava obavezu jednog lica da obezbijedi sredstva za život drugom licu kome je to potrebno, a u pravnom smislu riječi, izdržavanje je samo ona obaveza koja je snabdjevena pravnom sankcijom, odnosno mogućnošću intervencije države koja joj mora osigurati poštovanje.²

Pravo fizičkog lica, koje samo ne može obezbijediti svoje potrebe za biološki i duhovni razvitak, da traži i obaveza jednog ili više lica da mu redovno ubuduće daju sredstva za zadovoljenje tih potreba, u naturalnom obliku ili novcu, je izdržavanje.³ U teoriji možemo da sretnemo i druge slične definicije izdržavanja, prema kojima je, npr. obligacija izdržavanja pravni odnos između dvije određene strane u kome jedna strana (povjerilac izdržavanja) ima pravo da zahtijeva od druge strane (dužnik izdržavanja) određeno davanje, koje se sastoji u obezbjeđenju sredstava za zadovoljenje osnovnih životnih potreba.⁴

Ono što se provlači kroz obe definicije, jeste zapravo sam cilj izdržavanja, a to je obezbjeđenje minimalnih uslova za život, kako bi se osigurala egzistencija povjerioca izdržavanja. Upravo zbog toga, norme kojima je uređeno zakonsko izdržavanje jesu imperativne prirode i sami subjekti ovog prava ne mogu da ga se odreknu⁵, odnosno, dužnik izdržavanja ne može da se sporazumije sa povjeriocem kako ne bi morao da vrši svoju dužnost. Pravo izdržavanja je lično pravo, ne može se prenesti poslovima inter vivos, ni mortis causa, ono ne može da bude predmet prinudnog izvršenja, niti je dozvoljena kompenzacija sa bilo kojom drugom

² Ponjavić, Z, nav. djelo, str. 316.

³ Babić, I., Komentar porodičnog zakona, Sarajevo, 1990., str. 523.

⁴ Draškić, M., Porodično prava i prava deteta, Beograd, 2009., str. 355.

⁵ Čl. 231. st. 3. PZ RS (Sl.gl. RS, br. 54/o2); „Smisao odredbe da je pravno ništavo odricanje od prava na izdržavanje iz člana 35. Osnovnog zakona o odnosima roditelja i djece, koja se proteže i na ostale bračne srodnike u pravoj ushodnoj i nishodnoj liniji kao i između braće i sestara u pogledu izdržavanja maloljetne djece (član 32) je u tome da se niko ne može odreći prava od koga zavisi njegova životna egzistencija, pa se ta analogija mora primijeniti i u odnosima između bračnih drugova.“ (Odluka VS BiH, Gz. 73/74 od 13.2.1975. Bilten VS BiH, broj 30/75 i ZSO, I, 4. 460), Babić, I, nav. djelo, str. 527.

novčanom obavezom. Upravo zato što je ovdje riječ o ličnom pravu, ono nije podložno zastarjelosti, ali mogu da zastare potraživanja povremenih davanja, za tri godine od dospelosti svakog pojedinog davanja. Izdržavanje se daje za buduće potrebe, tj. od dana podnošenja tužbe, pošto se pretpostavlja da, ako neko nije tražio izdržavanje ranije, nije mu ni trebalo.⁶

Zakonsko izdržavanje uređeno je normama Porodičnog zakona, koje su, kao što je već rečeno, imperativne prirode. Porodični zakon, osim što sadrži materijalnopravne norme, sadrži i procesnopravne norme, tj. ovim zakonom je uređen i poseban postupak u parnicama za izdržavanje. Odredbama PZ-a uređeni su odnosi između bračnih i vanbračnih drugova, roditelja i djece i ostalih srodnika koji imaju dužnost i pravo da se međusobno izdržavaju, a samim tim određena su i lica koja imaju pravo na pokretanje postupka za izdržavanje, uslovi za pokretanje postupka, rokovi, način određivanja izdržavanja, uloga organa starateljstva u ovom postupku, mjere obezbjeđenja koje sud može da izrekne.

2. Izdržavanje djece

Međusobno izdržavanje članova porodice i drugih srodnika je njihova dužnost i pravo.⁷ Ovom odredbom započinje odjeljak Porodičnog zakona Republike Srpske koji se odnosi na Izdržavanje. Članovi porodice su dužni da izdržavaju jedni druge. Način na koji su obavezni da to čine propisan je Porodičnim zakonom i njegovim kogentnim normama. Ukoliko se ne može ostvariti međusobno izdržavanje članova porodice ili drugih srodnika, država, odnosno društvena zajednica je ta koja treba da im obezbijedi sredstva za život, pod uslovima koji su predviđeni zakonom.⁸ Članovi porodice i drugi srodnici su dužni da pridonose međusobnim izdržavanjem srazmjerno svojim mogućnostima i sposobnostima i u skladu sa potrebama lica kome se daje izdržavanje, ali kada je u pitanju izdržavanje maloljetne djece od strane roditelja, primjenjuju se drugačija pravila, jer su roditelji dužni da iskoriste sve svoje mogućnosti kako bi izdržavali svoju maloljetnu djecu, čak i na uštrb svojih vlastitih

⁶ Čl. 263. st. 2. PZ RS (Sl.gl. RS, br. 54/02); odredba ovog člana se analogno primjenjuje i na slučaj kada se tužba za izdržavanje podnosi prvi put.

⁷ Čl. 231. st. 1. PZ RS (Sl. gl. RS br. 54/02)

⁸ Čl. 44. Zakona o socijalnoj zaštiti (Sl. gl. RS, br. 5/93, 15/96 i 110/03)

potreba.⁹ Kako bi se interesi djece što više zaštitili, Krivičnim zakonom RS je predviđeno da će onaj ko izbjegava davanje izdržavanja biti krivično odgovoran, ukoliko je dužnost izdržavanja utvrđena na osnovu izvršne sudske odluke ili izvršnog poravnjanja pred sudom ili drugim nadležnim organom.¹⁰ Čak i ako je roditelju oduzeto roditeljsko pravo, on se ne oslobađa od dužnosti izdržavanja svoje maloljetne djece.¹¹ Porodičnim zakonom propisana su i posebna ovlašćenja koja imaju sud i organ starateljstva u postupcima za izdržavanje u kojima se odlučuje o izdržavanju maloljetne djece, ukoliko roditelj kome je dijete povjereno na staranje i vaspitanje ne vrši svoja prava u ime djeteta, ali o tome će kasnije da bude riječi.

Dijete je autonomni pravni subjekt kome pripada korpus samostalnih prava, prema Konvenciji o pravima djeteta. Ono je titular ljudskih prava i sloboda, prilagođenih njegovim razvojnim potrebama, uključujući i građanska i politička prava, i ta prava ne zavise od roditelja djeteta ili neke druge osobe. Dijete je, u skladu sa svojim razvojnim sposobnostima, aktivni činilac života u društvenoj zajednici i samostalno odlučuje o mnogim pitanjima sopstvenog života.

Činjenica je da su djeca i dalje zavisna o punoljetnim licima, u prvom redu o roditeljima, zbog svog tjelesnog i emocionalnog razvoja, neposjedovanja materijalnih sredstava, zatim o promjenama imovinskog i društvenog položaja roditelja (nezaposlenost, razvod braka roditelja i sl.) Sve ovo se odražava na standard života djeteta. Garantovanje prava djeci je preduslov za osnaženje položaja djece u društvu kako bi im se omogućilo da zastupaju svoje interese u društvu.

Prema Konvenciji o pravima djeteta, pod pojmom djeteta podrazumijevaju se sva lica mlađa od 18 godina, osim ako se prema unutrašnjim propisima države punoljetstvo ne stiče ranije.¹² U svim odlukama koje se tiču djeteta, bilo da je riječ o odlukama javnih ili privatnih ustanova socijalnog staranja, sudova, upravnih organa ili

⁹ „Riječi iz odredbe stava 2. člana 230. Porodičnog zakona: „... moraju da iskoriste sve svoje mogućnosti“, treba shvatiti tako da je i nezaposleni roditelj koji je zdrav i sposoban za rad, dužan da povremenim radom (kao pomaganjem u domaćinstvu ili na poljoprivrednom gazdinstvu, čuvanjem tuđe djece, čišćenjem stubišta i drugih zajedničkih prostorija, radom preko đačkih zadruga i studentskih servisa kao i svakim drugim dozvoljenim radom), pribavi izvjesna novčana sredstva i doprinosi za izdržavanje maloljetne djece.“ (Presuda Okružnog suda u Zenici, Gž. 313/80 od 15. 9. 1981. godine, Bilten BiH, br. 1/83), Draškić, M, Praktikum za porodično pravo, Beograd, 1989, str. 354.

¹⁰ Čl. 210. KZ RS (Sl. gl. RS, br. 49/03)

¹¹ Čl. 235. PZ RS (Sl. gl. RS, br. 54/02); „Obaveza izdržavanja prema maloletnom detetu ne prestaje kad se dete oduzme od roditelja i poveri drugom licu ili organizaciji na čuvanje i vaspitanje. Sud ne može doneti presudu na osnovu priznanja o ukidanju izdržavanja kada zakonski zastupnik maloljetnog deteta prizna tužbeni zahtev, jer je to u protivnosti sa prinudnim propisima.“ (Okružni sud u Požarevcu, presuda Gž-96/83 od 26. januara 1983. godine, Zbornik br. 45/83, odluka br. 4548), Draškić, M, nav. djelo, str. 353.

¹² Čl. 1. Convention on the Rights of the Child

zakonodavnih tijela, u obzir moraju da se uzmu najbolji interesi djeteta. Državne potpisnice moraju da preduzimaju mjere kako bi osigurali zaštitu i brigu potrebnu za djetetovu dobrobit, uzimajući u obzir prava i dužnosti njegovih roditelja, staratelja i drugih lica odgovornih za njega i moraju da preduzimaju sve odgovarajuće zakonodavne i administrativne mjere.¹³ Roditelji trebaju zajedno da se brinu o vaspitanju i razvoju djeteta, a država je obavezna da im pomaže u tome.

Svako dijete treba da ima životni standard u skladu sa svojim psihičkim, mentalnim, duhovnim, moralnim i društvenim razvojem. Roditelji trebaju da osiguraju djetetu, u skladu sa svojim sposobnostima i finansijskim mogućnostima, uslove za život neophodne za razvoj djeteta. Potpisnice konvencije obavezne su da preduzmu sve potrebne mjere kako bi dijete ostvarilo svoje pravo izdržavanja, bilo prema roditeljima, bilo prema drugim licima koja su dužna da ih izdržavaju, bilo da je riječ o povjeriocima izdržavanja koji su domaći ili strani državljani.¹⁴

Obaveza roditelja da izdržava svoje dijete traje do punoljetstva djeteta, mada ova obaveza može da traje duže, odnosno, roditelji su dužni da izdržavaju i punoljetnu djecu prema svojim mogućnostima ako se djeca nalaze na redovnom školovanju, najdalje do navršene 26. godine života.¹⁵ Dužnost izdržavanja punoljetne djece nije izjednačena sa dužnošću roditelja da izdržava svoje maloljetno dijete. Obaveza izdržavanja punoljetnog djeteta koje je na redovnom školovanju je supsidijarna i zavisna od njegove imovine.¹⁶ U slučaju da punoljetno dijete ima svoju imovinu i da samo može da se izdržava, neće nastati obaveza roditelja da ga izdržavaju, kao i ukoliko bi bila dovedena u pitanje egzistencija roditelja daljim izdržavanjem punoljetnog djeteta.¹⁷ Šta se podrazumijeva pod redovnim školovanjem? Ovdje se ne misli samo na punoljetno dijete koje je redovan učenik ili student škole, fakulteta ili akademije, već je sudska praksa ovu odredbu protumačila tako da su obuhvaćeni i učenici i studenti koji vanredno studiraju, ali redovno slušaju nastavu i polažu ispite, u skladu sa internim propisima odgovarajuće škole. Roditelj se može osloboditi

¹³ Čl. 3. st. 1. i 2. Convention on the Rights of the Child

¹⁴ Čl. 27. st. 1, 2. i 4. Convention on the Rights of the Child

¹⁵ Čl. 233. st. 1. PZ RS (Sl. gl. RS, br. 54/02)

¹⁶ Babić, I., nav. djelo. str. 538.

¹⁷ „Roditelji su u obavezi da se staraju o daljem školovanju i stručnom usavršavanju svoje punoljetne djece samo u mjeri u kojoj im to, po redovnom toku stvari, dopuštaju njihove materijalne mogućnosti, što znači da nisu dužni da se odriču vlastitog egzistencijalnog minimuma, niti da ulažu uvećane napore za pribavljanje potrebnih materijalnih sredstava kao kada je u pitanju obaveza izdržavanja maloljetne djece.“ (VS BiH, Rev. 658/81 od 18.3. 1982. godine, Bilten BiH, br.2/82) , Draškić, M, nav. djelo, str. 357.

dužnosti izdržavanja punoljetnog djeteta na redovnom školovanju ukoliko dijete, i pored toga što se uspješno školuje, ne ponaša na poželjan način prema svojim roditeljima, odnosno, ako bi prihvatanje zahtjeva za izdržavanje predstavljalo očiglednu nepravdu za roditelje.

Obaveza roditelja da izdržavaju svoje punoljetno dijete će da postoji i ako je dijete zbog bolesti, fizičkih ili psihičkih nedostataka nesposobno za rad, a nema dovoljno sredstava za život ili ih ne može ostvariti iz svoje imovine. Dužnost roditelja da ga izdržavaju će postojati sve dok ta nesposobnost traje.¹⁸ Ovdje su kumulativno postavljena dva uslova: nesposobnost za rad i da dijete nema dovoljno sredstava za život ili ih ne može ostvariti iz svoje imovine. Nesposobnost za rad je pravni standard koji tumači sudska praksa u zavisnosti od konkretnog slučaja.¹⁹

Ukoliko dijete, koje je navršilo 15 godina, i time steklo radnu sposobnost, svojim radom ostvaruje prihode, dužno je da svojim radom doprinosi za svoje izdržavanje, kao i za izdržavanje svoje porodice, kao i maloljetno dijete koje ima svoju imovinu iz koje ostvaruje prihode.²⁰

3. Izdržavanje roditelja

Djeca su dužna da izdržavaju svoje roditelje ako su kumulativno ispunjeni sledeći uslovi: 1) da su roditelji nesposobni za rad i 2) da nemaju dovoljno sredstava za život ili ih ne mogu ostvariti iz svoje imovine.²¹ Ova dužnost djece da izdržava roditelje odnosi se u prvom redu na punoljetnu djecu, ali i na maloljetnu djecu koja svojim radom stiču zaradu, kao i na maloljetnike mlađe od 15 godina koji imaju imovinu koja daje prihode.²² Dužnost izdržavanja tereti bračnu, vanbračnu i usvojenu djecu, bez obzira što dijete iz nepotpunog usvojenja ima dužnost izdržavanja i krvnih

¹⁸ Čl. 233. st. 1 PZ RS (Sl. gl. RS, br. 54/02)

¹⁹ Odluka VSH, Rev. 1931/84 od 19. 2. 1985. PSP 27/85, 81, Babić, I, nav. djelo, str. 545.

²⁰ Čl. 234. PZ RS (Sl. gl. RS 54/02)

²¹ Čl. 236. st. 1. PZ RS (Sl. gl. RS, br. 54/02)

²² Iz odredbi slovenačkog Zakona o braku i porodičnim odnosima vidi se da postoje izvjesne razlike u odnosu na naše zakonodavstvo. Na izdržavanje roditelja može se obavezati samo punoljetno dijete, a za sopstveno izdržavanje roditelji mogu samo da upotrebljavaju prihod od imovine djeteta, ali ne i od njegovog rada (čl. 110, 112, 124). Prema članovima 213. i 260. hrvatskog Obiteljskog zakona, roditelji imaju pravo na izdržavanje samo prema punoljetnoj djeci, dok troškove svoje egzistencije ne mogu da podmiruju iz prihoda od imovine djeteta.

srodnika.²³ Djeca su dužna da izdržavaju svoje roditelje srazmjerno svojim mogućnostima.

Prilikom utvrđivanja da li roditelji imaju sredstva za život, pored toga što se uzima u obzir prihod koji ostvaruju, uzeće se u obzir i da li se prodajom pojedinih stvari roditelja ili davanjem stvari u zakup i sl. mogu pribaviti sredstva za njihovo izdržavanje.

Obaveza izdržavanja djece, posebno maloljetne, od strane roditelja i obaveza izdržavanja roditelja od strane djece se razlikuje. Dok roditelji u izvršavanju svoje obaveze moraju da iskoriste sve svoje mogućnosti da izdržavaju i punoljetnu djecu koja su na redovnom školovanju ili koja nemaju sredstava za život, a usljed fizičkih ili psihičkih nedostataka nisu sposobna za rad, djeca nisu obavezna da, pored podmirenja egzistencijalnih potreba roditelja doprinose za njegovo školovanje.

Sud može da odbije zahtjev za izdržavanje roditelja, ako bi njegov zahtjev predstavljao očiglednu nepravdu za dijete i ako roditelj iz neopravdanih razloga nije izdržavao dijete u vrijeme kada je to njegova zakonska obaveza.²⁴

U slučaju kada postoji više djece, dužnost izdržavanja će da pogađa svu djecu, kao podijeljena obaveza, u skladu sa njihovim materijalnim mogućnostima. Čak i kada je roditelj tužio samo jedno dijete, sud mora da uzme u obzir prihode i imovinske mogućnosti ostale djece koja su dužna da doprinose izdržavanju, te na osnovu toga utvrđuje visinu doprinosa koji je dužan da daje tuženi.²⁵ Dužnost djece da

²³ Babić, I., nav. delo str. 549.

²⁴ Čl. 236. st. 2. PZ RS (Sl. Gl. RS, br. 54/02); U sudskoj praksi mogu da se sretnu različita rješenja. Tako odluka Vrhovnog suda Hrvatske, Rev. 1231/81 od 17. 10. 1981, PSP 20. 89: „Dijete se može osloboditi dužnosti uzdržavanja onog roditelja koji u vrijeme trajanja njegove zakonske obaveze uzdržavanja nije izvršavao tu obavezu prema njemu iz neopravdanih razloga. Međutim, kada se dijete uprkos postojanju okolnosti koje bi mogle isključiti obavezu uzdržavanja prema roditelju ugovorom obaveže da će snositi opskrbninu – troškove smještaja roditelja u dom za odrasle osobe tada postojanje takvog ugovora isključuje primjenu člana 240. stav 2. ZBPO“. Presuda OVSS u Novom Sadu, Rev. 52/64, Zbirka 1972. 777 nudi drugačije rješenje: „Roditelji koji su postali nesposobni za privređivanje ili su bez sredstava za život, imaju pravo na izdržavanje od djece. Nije od uticaja na to pravo činjenica što je roditelj napustio dijete dok je još bilo malo i prestao da doprinosi izdržavanju istog. Ako roditelj ima više djece, ovlašćen je tužiti samo jedno dijete, ali u tom slučaju sud je dužan uzeti prihode i imovinske mogućnosti ne samo tuženog djeteta, već takođe i prihode i imovinske mogućnosti ostale djece, koja su dužna doprinositi izdržavanju, pa će na osnovu tako utvrđenih prihoda i imovinskih mogućnosti ustanoviti visinu doprinosa za roditeljsko izdržavanje koje tuženo dijete treba da daje:“, Babić, I, nav. djelo, str. 550 – 551.

²⁵ „Kad roditelj traži izdržavanje od djece, ne može se zanemariti obaveza bračnog druga da doprinosi njegovom izdržavanju. Pri određivanju izdržavanja roditelja koje treba da plaćaju njegova djeca, obaveza se odnosi na djecu bez obzira da li su sva tužena, pa sud treba da utvrdi ukupne potrebe tužioca i potom srazmjerno da obaveže djecu, koja su tužena:“ (Odluka Okružnog suda u Nišu, Gž. 566/78, ZSP 38/81, 4214), Babić, I, nav. djelo, str. 551.

izdržavaju roditelje je supsidijarna u odnosu na dužnost jednog bračnog druga da izdržava drugog.

Pravo i obaveza izdržavanja postoji i između tazbinskih srodnika, ali samo između očuha ili maćehe s jedne strane i pastorka s druge. Očuh i maćeha su dužni da daju doprinose za izdržavanje pastorka ako ovi nemaju srodnika koji su prema odredbama PZ-a dužni da ih izdržavaju. Ova obaveza će da postoji i nakon smrti roditelja djeteta, ako je u trenutku njegove smrti još uvijek postojala porodična zajednica između očuha ili maćehe i pastorka. U slučaju da je brak roditelja djeteta i maćehe ili očuha prestao ili poništen ili je utvrđeno da ne postoji, pretaće obaveza izdržavanja. Pastorak je dužan da izdržava očuha ili maćehu ako su ovi njega izdržavali duže vremena i brinuli se o njemu. Dužnost izdržavanja pastoraka i djece očuha ili maćehe, ako ih imaju, zajednička je.²⁶

4. Izdržavanje ostalih srodnika

Obaveza izdržavanja postoji i između ostalih krvnih srodnika u pravoj liniji, kako u ushodnoj, tako i nishodnoj, a takođe i postoji i između rođene braće i sestara, kao i braće i sestara po ocu, odnosno po majci u odnosu na maloljetna lica. Punoljetna lica mogu da ostvare pravo na izdržavanje samo ako zbog bolesti, fizičkih ili psihičkih nedostataka nesposobno za rad, a nema dovoljno sredstava za život ili ih ne može ostvariti iz svoje imovine, srodnici su dužni da ga izdržavaju dok ta nesposobnost traje.²⁷ Pravo na izdržavanje između krvnih srodnika se ostvaruje onim redom kojim su davaoci izdržavanja pozvani na nasljeđivanje, a ako obaveza izdržavanja pada na više lica zajedno, ona se dijeli među njima prema njihovim mogućnostima.²⁸

U našem zakonu nema izričite odredbe koja predviđa da se na izdržavanje adoptivnih srodnika primjenjuju odredbe ovog zakona o izdržavanju djeteta, roditelja i drugih krvnih srodnika, dok u Porodičnom zakonu Srbije postoji ovakva odredba.²⁹

²⁶ U uporednom pravu srećemo i drugačija rješenja. Prema članu 166. Porodičnog zakona Srbije tazbinski srodnici ostvaruju međusobno pravo na izdržavanje poslije krvnih srodnika, tako da će, ako maćeha ili očuh imaju svoje dijete, obaveza pastorka doći na red tek poslije njega.

²⁷ Čl. 239. i 233. st. 2. PZ RS (Sl. gl. RS, br. 54/02)

²⁸ Čl. 240. PZ RS (Sl. gl. RS, br. 54/02)

²⁹ Čl. 158. PZ Srbije, (Službeni glasnik Republike Srbije, 18/05)

II DIO POSTUPAK U SPOROVIMA O IZDRŽAVANJU

1. Samostalne i adhezione alimentacione parnice

Parnični postupak je građanski sudski postupak koji obuhvata pravna pravila po kojima se postupa kada se rješavaju građanskopravni sporovi.³⁰ On predstavlja opšti, osnovni, primarni i redovni put pravne zaštite za područje zaštite građanskopravnih odnosa. Postoje dva vida ovog postupka – opšti i posebni. Subjektivna prava će se uvijek ostvarivati prema pravilima opšteg parničnog postupka, ako za određenu vrstu građanskih subjektivnih prava nisu propisana posebna pravna pravila. Takva posebna pravna pravila mogu da budu određena Zakonom o parničnom postupku, kojim se uređuju neki posebni parnični postupci (npr. postupak u parnicama iz radnih odnosa) ili nekim drugim zakonom (npr. postupci za izdržavanje, postupci u bračnim sporovima uređeni su Porodičnim zakonom).

Zakon kojim je regulisana parnična procedura u postupku u parnicama za izdržavanje jeste Porodični zakon. Kao dopunski izvor, primjenjuju se odredbe Zakona o parničnom postupku, odnosno odredbe koje regulišu opštu parničnu proceduru. Određena pitanja regulisana su Zakonom o rješavanju sukoba zakona sa propisima drugih zemalja u određenim odnosima, dok su odredbe o stvarnoj nadležnosti sadržane u Zakonu o sudovima RS.

U oblasti međunarodnog prava imamo više konvencija kojima su regulisana prava djeteta, među koja spada i pravo na zakonsko izdržavanje. To su: Konvencija o pravu djeteta UN-a, Evropska konvencija o ostvarivanju dječijih prava i Konvencija o ostvarivanju alimentacionih zahtjeva u inostranstvu.

Postupak u parnicama za izdržavanje je posebni parnični postupak. Porodičnim zakonom je propisano koja lica imaju pravo na zakonsko izdržavanje, ko su dužnici ove obaveze, pod kojim uslovima imaju pravo na pravnu zaštitu, rokovi za

³⁰ Stanković. G - Račić R, Parnično procesno pravo, Trebinje, 2008, str. 36.

ostvarivanje tog prava, kakva je uloga organa starateljstva u ovom posebnom parničnom postupku, te privremene mjere koje sud može izreći.

Postupak u parnicama za izdržavanje (alimentacionim parnicama) ima više vidova. Pravila ovog postupka primjenjuju se u parnicama za određivanje izdržavanja, prestanak izdržavanja, u parnicama za izmjenu visine doprinosa za izdržavanje, u parnicama za produženje izdržavanja. Osim što su ovi postupci različiti po sadržini spora, razlikuju se i po licima koja mogu da ga pokreću, odnosno po subjektima koji mogu biti dužnici i povjerioci zakonskog izdržavanja, po obimu spora koji je povod parnici, itd. Ovakvi postupci mogu da se vode samostalno ili kao adhezioni postupci uz druge posebne postupke.

Članom 264. Porodičnog zakona određeno je da lica koja su imala troškove za izdržavanje nekog lica, a koja mogu da budu različiti organi, organizacije i fizička lica, mogu da pokrenu parnicu za naknadu tih troškova. Takve parnice nemaju karakter alimentacionih parnica., nego su to tzv. regresne parnice.

2. Načela postupka

Načela procesnog prava su opšta pravna pravila koja određuju karakter osnovnih procesnih instituta parničnog procesnog prava.³¹ Pošto načela izražavaju bitna obilježja parničnog postupka, njima se rukovodi zakonodavac prilikom normativnog regulisanja procesnih procedura, ali i sud prilikom tumačenja i primjenjivanja pravila parničnog postupka.

U postupcima za izdržavanje odstupa se od nekoliko načela opšteg parničnog postupka.

Jedno od osnovnih načela parničnog postupka jeste načelo dispozicije. Ovo načelo je jedno od najznačajnijih obilježja ovog postupka, ono ga čini različitim u odnosu na druge vrste postupka. Ovo načelo je zapravo povezano sa načelom dispozicije u oblasti građanskog materijalnog prava. Sasvim je logično da u postupku za izdržavanje onda dođe do odstupanja od ovog načela , jer su pravila ovog postupka

³¹ Stankovic, G - Račić, R, nav. djelo, str. 192.

uređena imperativnim normama, ovdje je riječ o pravu, zaštiti prava koje se stiče po sili zakona i koga se stranke ne mogu odreći.

Kako se načelo oficijelnosti odražava u postupku za izdržavanje?

Postupak za izdržavanje može da bude samostalni ili adhezioni, odnosno spor o izdržavanju može da se rješava uz bračne, maternitetske i paternitetske parnice. U ovakvim parnicama sudu je dozvoljeno da ex offio odlučuje o izdržavanju djece. Ukoliko sami bračni drugovi uz zahtjev za razvod ili poništenje braka ne iznesu i zahtjev za izdržavanje djece, sam sud će ipak o tome odlučivati, pri čemu će odstupiti od pravila da se raspravlja i odlučuje samo u okviru tužbenog zahtjeva koje su iznijeli tužilac i tuženi.³² I u drugim parnicama u kojima se odlučuje o pravima djece odstupaju se od načela dispozicije. Sud, takođe, pokreće po službenoj dužnosti adhezioni alimentacioni postupak i u materniteskim i paterniteskim parnicama, ako ga nije pokrenuo zakonom ovlašćeni subjekt, nakon što utvrdi da je tuženi otac djeteta, odnosno tužena majka djeteta. Načelo oficijelnosti dolazi do izražaja i prilikom izdavanja privremene mjere obezbjeđenja radi izdržavanja maloljetne djece i djece nad kojom je produženo roditeljsko pravo. Takva mjera može da se odredi u brakorazvodnim, materniteskim i paterniteskim parnicama i samostalnim alimentacionim parnicama, ali da bi se odredila, u paterniteskim i materniteskim parnicama potrebno je učiniti vjerovatnim da je tuženi otac djeteta, tj. tužena majka djeteta. Sud može po službenoj dužnosti odrediti privremene mjere, ukoliko tužioci nisu postavili zahtjev za izdržavanje.³³

Kao što je već pomenuto, u alimentacionim parnicama sud nije vezan zahtjevom za presudu, pa će načelo oficijelnosti i ovdje doći do izražaja. Iako ovakvo rješenje nije izričito predviđeno porodičnopravnim normama, u teoriji prevladava shvatanje da je sud ovlašćen da prekorači granice istaknutog zahtjeva u svim postupcima koje on pokreće po službenoj dužnosti.³⁴

Prilikom odlučivanja po pravnom lijeku, sud takođe može da ispituje odluku mimo prijedloga samog žalioca, ako je prvostepeni sud donio presudu u alimentacionoj parnici u kojoj se odlučivalo o pravima maloljetne djece.

Kada je u pitanju raspravno i istražno načelo, pravila su drugačija, u zavisnosti od toga ko su stranke u postupku. Iako u opštem parničnom postupku dominira

³² Čl. 72. PZ RS (Sl. gl. RS, br. 54/02)

³³ Čl. 74. i 143. PZ RS (Sl. gl. RS, br. 54/02)

³⁴ Mandić, Lj, Procesna načela i alimentacione parnice, u: Ostvarivanje i zaštita prava na zakonsko izdržavanje, Kragujevac, 2002, str. 119.

raspravno načelo, ovdje je prisutna kombinacija raspravnog i istražnog načela. Ako su stranke u postupku punoljetna lica, primjenjivaće se raspravno načelo. Sud će da odlučuje samo u okviru zahtjeva za presudu, neće imati aktivniju ulogu u prikupljanju činjeničnog i dokaznog materijala, on jedino može da spriječi stranke da iznose činjenice koje nisu od značaja za donošenje odluke i to radi ekonomičnosti postupka. Ovdje stranke same iznose procesni materijal, odnosno, sud samo uzima one činjenice koje su iznijele stranke i izvodi samo one dokaze koje su one predložile.

Kada se u alimentacionim parnicama postupak vodi radi rješavanja spora o izdržavanju maloljetne djece, u postupku se primjenjuje istražno načelo. Ovdje će sud da ima aktivnu ulogu u prikupljanju procesnog materijala, njegova ovlaštenja su mnogo šira, može da istražuje i one činjenice koje stranke nisu iznijele, da izvodi dokaze čak i o nespornim činjenicama, a može i sam da predlaže i izvodi dokaze. Pomoćni organ suda je organ starateljstva. Organ starateljstva pomaže sudu u prikupljanju činjeničnog i dokaznog materijala ako je važan za donošenje odluke.³⁵

Načelo procesne ekonomije dolazi do izražaja kroz niz procesnih instituta u parnicama u kojima se rješava o izdržavanju maloljetne djece. Ovaj postupak može da se vodi kao adhezioni postupak uz bračne, maternitetske i paterniteske parnice. Ovakvo spajanje je dozvoljeno, jer sud u ovim parnicama dolazi do različitih saznanja o bračnim drugovima i njihovim materijalnim mogućnostima. Ovo načelo se primjenjuje kako bi se što bolje zaštitili interesi lica koja imaju pravo na zakonsko izdržavanje, kao i interesi maloljetne djece koja uživaju posebnu društvenu zaštitu.

Prema članu 10. Ustava Republike Srpske svi građani su jednaki pred zakonom, a po članu 16. svako ima pravo na jednaku zaštitu svojih prava pred sudom i drugim državnim organima i organizacijama. U skladu sa ovim odredbama Ustava, ZPP je predvidio niz zakonskih odredbi, mada samo načelo poučavanja neuke stranke nije predviđeno zakonom. U postupku koji se vodi u alimentacionim parnicama, pogotovo u onim postupcima u kojima maloljetno dijete ostvaruje svoja prava, sud ima posebna ovlaštenja, koja nema prema pravilima opšteg parničnog postupka. U ovim postupcima učestvuje i organ starateljstva kako bi se zaštitili interesi djeteta.

Načelo posebne zaštite prava i interesa djece se posebno odražava u parnicama u kojima se odlučuje o izdržavanju maloljetne djece, dok sličnih procesnih ovlaštenja sud nema u parnicama u kojima se rješava spor o izdržavanju punoljetnih lica. Prema

³⁵ Čl. 268. PZ RS (Sl. gl. RS, br. 54/02)

članu 256. Porodičnog zakona Republike Srpske, organ starateljstva može u ime maloljetnog djeteta pokrenuti spor o izdržavanju, odnosno povećanju izdržavanja, kada roditelj kod koga se dijete nalazi na zaštiti i vaspitanju bez opravdanih razloga ne koristi to pravo. Ako roditelj ne traži izvršenje dosuđenog izdržavanja, organ starateljstva je ovlašćen da u ime maloljetnog lica podnese sudu prijedlog za izvršenje. Sud takođe ima ovlašćenje da, ukoliko roditelji ni zajednički nisu u mogućnosti da podmiruju potrebe izdržavanja djeteta, obavijesti organ starateljstva radi obezbjeđivanja sredstava za izdržavanje djeteta.³⁶

3. Nadležnost

Za postupanje u parnicama za izdržavanje, stvarno su nadležni, kao sudovi prvog stepena, osnovni sudovi.³⁷ Za suđenje u parničnom postupku, opšte je mjesno nadležan sud na kome tuženi ima prebivalište, odnosno boravište.³⁸ Kada je riječ o postupcima u kojima se odlučuje o zakonskom izdržavanju, mjesno je nadležan i sud na čijem području tužilac ima prebivalište, odnosno boravište, ako je tužilac lice koje traži izdržavanje.³⁹

Međunarodna nadležnost sudova Bosne i Hercegovine, određena je Zakonom o rješavanju sukoba zakona sa propisima drugih zemalja u određenim odnosima. Međunarodna nadležnost BiH postoji u sporovima o zakonskom izdržavanju djece, za sporove o zakonskom izdržavanju u ostalim slučajevima, za sporove o zakonskom izdržavanju bračnih i bivših bračnih drugova. Sudovi u BiH će biti nadležni u sporovima o izdržavanju djece i ako tuženi nema prebivalište u BiH, ukoliko dijete podnosi tužbu i ima prebivalište u Bosni i Hercegovini, ako su tužilac i tuženi državljani BiH, bez obzira gdje imaju prebivalište, ako je tužilac maloljetno dijete i državljanin BiH. U ostalim sporovima o zakonskom izdržavanju, nadležnost sudova u BiH će postojati i kad tuženi nema prebivalište u BiH, ako je tužilac državljanin i ima prebivalište u BiH. U sporovima o zakonskom izdržavanju bračnih i bivših bračnih drugova, sud u BiH biće nadležan ako su bračni drugovi imali svoje posljednje

³⁶ Čl. 255. PZ RS (Sl. gl. RS, br. 54/02)

³⁷ Čl. 26. st. 2. Zakon o sudovima RS, (Sl. gl. RS, br. 111/04)

³⁸ Čl. 29. ZPP (Sl. gl. RS, br. 58/03)

³⁹ Čl. 34. ZPP (Sl. gl. RS, br. 58/03)

zajedničko prebivalište u Bosni i Hercegovini, a tužilac u vrijeme suđenja i dalje ima prebivalište u BiH. Ovdje je u pitanju elektivna nadležnost. Tužilac svoje pravo izbora može da konkretizuje podnošenjem tužbe sudu BiH ili stranom sudu. Moguća je nadležnost sudova BiH i ako tuženi ima imovinu u BiH iz koje može naplatiti izdržavanje.⁴⁰ Ovdje bi moglo da se zaključi da se ova norma primjenjuje samo ako je tuženo lice obveznik izdržavanja. Da li bi ova norma mogla da se primijeni i u slučajevima kada sud po službenoj dužnosti pokreće alimentacionu parnicu uz bračne, maternitetske i paternitetske parnice? U teoriji postoji stav da se ovo pravilo ima primijeniti i u takvim slučajevima, pod uslovom vezanim za postojanje imovine, kao i da se ne može suziti obim primjene samo na imovinu iz koje se obaveza može naplatiti, nego se proširuje i na slučajeve kada tuženi ima imovinu u Bosni i Hercegovini na kojoj se može sprovesti izvršenje na način koji je određen tužbom.⁴¹

U parnicama u kojima se rješava o izdržavanju ostalih srodnika, postoji, kao što je već rečeno, i u slučajevima kada tužilac ima prebivalište u BiH i ako je njen državljanin. Ovi uslovi su postavljeni kumulativno, mada nije naglašeno da tužilac može da bude samo povjerilac izdržavanja, dakle mora da se pretpostavi da će se ova odredba primjenjivati i ukoliko je tužilac lice koje je dužnik izdržavanja.

Sudovi u Bosni i Hercegovini biće nadležni u sporovima o zakonskom izdržavanju bračnih drugova sa elementom inostranosti, i onda kada tuženi nema prebivalište, tj. boravište u BiH, ako su bračni drugovi imali posljednje zajedničko prebivalište u Bosni i Hercegovini, a tužilac u vrijeme suđenja i dalje ima prebivalište u BiH. Ono što je izazvalo nedoumice u ovoj zakonskoj odredbi jeste izraz „...tužilac u vrijeme suđenja i dalje ima prebivalište...“ U teoriji preovladava mišljenje da je izraz u „vrijeme suđenja“ treba dovesti u vezu sa članom 81. ZRSZ u kome stoji da su za ocjenu nadležnosti sudova BiH od značaja činjenice koje postoje u vrijeme u koje parnica počinje da teče, a ovdje je, prema vladajućem mišljenju, učinjena redakcijska greška, jer je kao momenat relevantan za određivanje međunarodne nadležnosti određen trenutak započinjanja parnice (trenutak dostavljanja tužbe tuženom), umjesto momenta podnošenja tužbe. Takođe, teorija smatra da nije opravdano da se zahtijeva kontinuirani boravak tuženog u BiH.

⁴⁰ Čl. 68. ZRSZ, (Sl. list SFRJ, br. 43/082, 72/82 – 1645, Sl. list RBiH, br. 2/92 – 5, 13/94 – 189)

⁴¹ Palačković, D., Parnica za određivanje i promenu visine izdržavanja, u: Ostvarivanje i zaštita prava na zakonsko izdržavanje, Kragujevac, 2002. str. 129-130.

4. Specifičnosti postupka u sporovima o izdržavanju

Postupci u parnicama za izdržavanje mogu da budu samostalni postupci ili adhezioni, a u njima mogu da učestvuju različiti subjekti. Od toga ko su učesnici u postupku, odnosno ko su tužilac i tuženi, zavisiće i pokretanje samog postupka, procesna ovlašćenja stranaka i suda.

Samostalna, kao i adheziiona alimentaciona parnica, pokreće se tužbom. Porodičnim zakonom je određeno koja lica mogu da pokrenu ove parnice i pod kojim uslovima. Alimentacione parnice pokreću se kako bi se odredilo izdržavanje, promjena visine doprinosa za izdržavanje, prestanak izdržavanja, kako bi se produžilo vremenski određeno izdržavanje. Postupak može da pokrene lice koje je povjerilac zakonskog izdržavanja i lice koje je dužnik zakonskog izdržavanja. Pošto je ovdje riječ o ličnom pravu, pravu koje se stiče po samom zakonu, ono može da prestane samo smrću nosioca tog prava ili sudskom odlukom. Čak i ukoliko su stvoreni uslovi da dođe do promjene u ovakvom odnosu, ona će da nastupi tek kad se to utvrdi sudskom odlukom.

Tužba kojom se pokreće postupak u parnicama za izdržavanje najčešće je kondemnatorne priorde, ali može da bude i konstitutivne, u zavisnosti od sadržine spora. Ako se postupak pokreće radi prestanka odnosa izdržavanja ili zbog promjene visine doprinosa za izdržavanje, zahtjev za presudu biće, po svojoj prirodi, konstitutivan.

Kondemnatorna tužba ili tužba za osudu na činidbu je tužba kojom tužilac traži da sud naloži tuženom da ispuni dugovanu činidbu koja može da se sastoji u tome da tuženi nešto da, da nešto čini ili ne čini, da nešto propusti ili da nešto trpi, a najčešće služi za zaštitu postojećih potraživanja. Ovom tužbom tužilac traži da sud naredi tuženom da otkloni nastalu povredu u građanskopravnim odnosima tako što će u paricionom roku ispuniti dugovanu činidbu.⁴² Ako se, nakon što je donesena presuda, činidba ne ispuni ni u paricionom roku, tužilac, sada tražilac izvršenja, u izvršnom postupku će da ostvaruje svoje pravo na pravnu zaštitu. Pravni interes za ove tužbe nije potrebno posebno dokazivati, nego zakonodavac pretpostavlja postojanje pravnog interesa, jer nema drugog načina, osim intervencija suda i sudske

⁴² Stanković, G - Račić, R, nav. djelo, str. 305.

odluke, da tužilac ostvari svoj materijalnopравни zahtjev koji ima prema tuženom. Ovakvom tužbom će da se pokrene postupak za izdržavanje, kada je potrebno odrediti izdržavanje.

Konstitutivne (preobražajne, pravno-preinačavne) tužbe su one tužbe u kojima tužilac tužbenim zahtjevom traži promjenu određene pravne situacije. Ova vrsta tužbe je uvedena u pravni život kako bi se zaštitili opšti interesi. Promjena koja se zahtijeva konstitutivnom tužbom je posljedica postojanja i vršenja preobražajnih prava, kao posebne vrste subjektivnih građanskih prava, koja se po pravilu vrše da bi bila izazvana neka pravna promjena i u tu svrhu se najčešće koriste ugovori, ali kada opšti interesi tako zahtijevaju, da bi pravna promjena nastupila, neophodna je odluka suda. Da bi došlo do pravne promjene u materijalnopравnim odnosima, titular preobražajnog prava mora pokrenuti parnični postupak konstitutivnom tužbom i zatražiti promjenu postojeće pravne situacije (npr. da se promijeni visina doprinosa za izdržavanje), zatim sud mora da ispita da li postoji pravo na pravnu promjenu i da usvoji tužbeni zahtjev. Ove tužbe su karakteristične za oblast bračnih i porodičnih odnosa gdje javni interesi, uz razloge pravne sigurnosti, sprječavaju da se promjene u pravnim odnosima izazivaju potpuno samostalno i neposredno od strane samih subjekata ovih odnosa.⁴³ Posljedica pravno-preinačavne tužbe može biti prestanak pravnog odnosa ili promjena sadržine postojećeg pravnog odnosa (npr. povećanje doprinosa za izdržavanje). Ako je pravilima procesnog ili materijalnog prava izričito predviđeno da pravne promjene izazivaju pravnosnažne sudske odluke, pravni interes za podizanje ove tužbe se pretpostavlja.

Dakle, lica koja imaju pravo na zakonsko izdržavanje, pa samim tim su i ovlašćena za pokretanje postupka, određena su Porodičnim zakonom. U zavisnosti od toga ko može da bude nosilac ovog prava, odnosno dužnik obaveze zakonskog izdržavanja, zavisiće i specifičnosti alimentacione parnice u kojoj će se rješavati nastali spor.

Ukoliko se o sporu u alimentacionim parnicama odlučuje uz bračne, maternitetske i paternitetske postupke, ili o povjeravanju djece na zaštitu i vaspitanje jednom od roditelja, nekom drugom licu ili odgovarajućoj organizaciji ili ustanovi, tj. ako se u postupku odlučuje o pravima djece, riječ je o adhezionom postupku, koji mogu da pokrenu stranke ili organ starateljstva ili pak sud po službenoj dužnosti. U

⁴³ Palačković, D, Parnično procesno pravo, Kragujevac, 2004, str. 162.

ovakvim postupcima, jedan od roditelja, kao zakonski staratelj djeteta, može da postavi zahtjev o izdržavanju djeteta uz zahtjev o razvodu braka, kao i uz zahtjev kojim se utvrđuje majčinstvo ili očinstvo. Ukoliko roditelj to ne bi učinio, sud može da upozori organ starateljstva da se kao umješlač sui generis umiješa u parnicu i istakne prijedlog za izdržavanje djeteta ili u krajnjem slučaju, može sam, ex offo, da rješava o tom pitanju. U tom slučaju, sud bi sam odredio i temu raspravljanja i odlučivanja, jer bi on bio taj koji bi odredio stranku ili stranke prema kojima bi pokrenuo alimentacioni postupak. Sud ima ovako široka ovlašćenja, kako bi zaštitio interese djece u postupku. Upravo ovdje dolazi do odstupanja od načela dispozicije i raspravnog načela u postupku. Sud može osim da pokrene postupak, da ispituje i one činjenice i dokaze koje stranke nisu predložile ili nesporne činjenice i dokaze. U postupku mu pomaže organ starateljstva, koji mora da pribavi sve dokaze od značaja za donošenja odluke.⁴⁴ Smatra se da sud može da odlučuje mimo zahtjeva stranaka i zato jer ima pravo da pokrene postupak ex offo, pa je logično da upravo zato može da odstupa od njih.

U sporovima o izdržavanju maloljetne djece ili punoljetne djece nad kojom je produženo roditeljsko pravo, sud može po službenoj dužnosti odrediti privremene mjere radi davanja izdržavanja.⁴⁵ U sporovima za utvrđivanje očinstva, sud može da odredi samo ako se učini vjerovatnim da postoje činjenice od kojih zavisi pravo na izdržavanje i ako se učini vjerovatnim da je tuženi otac djeteta.⁴⁶ Sud će da pokrene adhezioni postupak za određivanje ove privremene mjere obezbjeđenja uz bračne, maternitetske i paternitetske parnice, kad nijedan od parničara nije istakao zahtjev za izdavanje privremene mjere, vršiće sam izviđajne radnje i donijeti odluku. Ovo specifično odstupanje od načela dispozicije u pogledu pokretanja postupka na kome je konstruisana civilna procedura, diktirano je primatom koji princip posebne zaštite i brige o djeci ima u odnosu na procesna načela.⁴⁷

Kada je riječ o adhezionom postupku koji se pokreće po službenoj dužnosti, u pravnim izvorima dijete nije nigdje označeno kao stranka, njegov položaj se više svodi na položaj objekta postupanja, o čijem izdržavanju se roditelji spore. Čak i kada sam roditelj pokreće postupak za izdržavanje djeteta, kao adhezioni postupak, on ne

⁴⁴ Čl. 268. PZ RS (Sl. gl. RS, br. 54/02)

⁴⁵ Čl. 266. St. 1. PZ RS (Sl. gl. RS, br. 54/02)

⁴⁶ Čl. 266. st. 3. PZ RS (Sl. gl. RS, br. 54/02)

⁴⁷ Stanković, G, Zaštita prava na izdržavanje u parničnom postupku, u: Ostvarivanje i zaštita prava na zakonsko izdržavanje, Kragujevac, 2002, str. 106-107.

označava dijete kao stranku, iako će se u postupku raspravljati o subjektivnom pravu djeteta. Tek u izvršnom postupku, dijete je sasvim jasno označeno kao izvršni povjerilac. Da je dijete ipak stranka u postupku, vidjeće se ukoliko se sukobe interesi djeteta i roditelja, kao zakonskog zastupnika. Tada bi djetetu trebao da se postavi drugi zakonski zastupnik, ali takav privremeni zastupnik može da se postavi samo stranci.

1996. godine u Strazburu je donijeta Evropska Konvencija o ostvarivanju dječijih prava. Ova Konvencija na najvišem nivou formuliše standarde priznanja i ostvarenja procesnih prava djeteta,⁴⁸ a njene odredbe našle su mjesto i u novom Porodičnom zakonu Srbije. Cilj reforme porodičnog prava bio je uspostavljanje normativnog sistema koji je kompatibilan savremenom evropskom zakonodavstvu i praksi i usklađen sa novim karakterom porodičnih odnosa i savremenim konceptom prava djeteta.

Osnovna i obavezna prava djeteta, sadržana su u članu 3. Konvencije. To su prava djeteta da dobije sve relevantne informacije, da bude konsultovano i da izrazi svoje poglede, pravo da bude informisano o mogućim posljedicama postupanja u skladu sa njegovim pogledima i mogućim posljedicama bilo koje odluke. Dijete svoja prava treba da ostvaruje prije nego što sud donese odluku koja može da utiče na njega.⁴⁹

Svoja gledišta dijete može da izrazi samostalno ili posredstvom drugih lica ili tijela, da zatraži postavljanje posebnog zastupnika, ako postoji sukob interesa djeteta i roditelja.⁵⁰ Da li je dijete dovoljno „zrelo“ ocjenjuje se prema unutrašnjem pravu.⁵¹ Navedena prava mogu da budu i proširena prema stavu država- potpisnica Konvencije.⁵²

Prilikom donošenja odluke, sud mora da uzme u obzir da li raspolaže sa dovoljno informacija za donošenje odluke koja je u najboljem interesu djeteta, i ako je potrebno, nabaviće još podataka, posebno od lica koja su nosioci roditeljskog prava. U slučaju kada se dijete smatra dovoljno zrelim prema unutrašnjem pravu, sud mora da se uvjeri da je dijete primilo sve relevantne informacije, treba da konsultuje dijete u određenim slučajevima, lično ako je potrebno, ili preko drugih lica ili tijela, na

⁴⁸ Palačković, D, Parnica za određivanje i promenu visine izdržavanja, u: Ostvarivanje i zaštita prava na zakonsko izdržavanje, Kragujevac, 2002, str. 125.

⁴⁹ Čl. 3. European convention on the exercise of children's rights, Strasbourg, 25. 1. 1996.

⁵⁰ Sličnu odredbu srećemo i u PZ Srbije u članu 265. st. 2. i 3.

⁵¹ Čl. 4. European convention on the exercise of children's rights, Strasbourg, 25. 1. 1996.

⁵² Čl. 5. European convention on the exercise of children's rights, Strasbourg, 25. 1. 1996;

način koji je primjeren zrelosti djeteta, osim ako bi se to odrazilo suprotno najboljim interesima djeteta, treba da dozvoli djetetu da izrazi svoje gledište i da im posveti dužnu pažnju, tj. da ih uzme u obzir.⁵³

Sud mora da postupa hitno u postupcima u kojima se rješava o pravima djece, kako bi izbjegao nepotrebna odlaganja i procedura mora da bude takva da odluka bude izdejstvovana brzo. Sud u hitnim slučajevima može da donese odluku koja će odmah postati pravosnažna.⁵⁴ U Porodičnom zakonu Republike Srpske ne srećemo slične odredbe, ali zato Porodični zakon Srbije propisuje da je postupanje u postupcima u sporu o izdržavanju naročito hitno. Prvo ročište se zakazuje tako da se održi u roku od 8 dana od kad je tužba primljena u sud, a drugostepeni sud bi trebao da donese odluku u roku od 15 dana od dana kad mu je dostavljena žalba.⁵⁵

Ako je dobrobit djeteta ozbiljno ugrožena, u slučajevima određenim unutrašnjim pravom, sud ima ovlašćenje da djeluje na sopstvenu inicijativu.⁵⁶ U postupcima u kojima se rješava o pravima djeteta, gdje su prema unutrašnjem pravu, nosioci roditeljskog prava isključeni od vršenja prava da budu zakonski zastupnici djeteta zbog sukoba interesa između njih i djeteta, sud ima ovlašćenje da dodijeli djetetu posebnog zastupnika.⁵⁷ Zastupnik djeteta treba, ukoliko je dijete dovoljno zrelo, da mu pruži sve bitne informacije, objašnjenja ili posljedice djetetovih gledišta, kao i moguće posljedice svakog svog postupka i da sudu prezentuje djetetova gledišta. Ista ovlašćenja će imati i nosioci roditeljskog prava.⁵⁸

Porodični zakon Republike Srpske ne sadrži posebne odredbe o procesnim pravima djeteta, kao što je to slučaj sa Porodičnim zakonom Republike Srbije. Možda bi trebalo izvršiti istu reformu koja je izvršena u porodičnom zakonodavstvu Srbije, kako bi se što bolje zaštitili interesi djece i kako bi njihova procesna prava bila priznata zakonom, te da bi se olakšalo njihovo ostvarenje.

Stara i samostalna lica mogu lično da pokrenu postupak za izdržavanje prema srodnicima koji su dužni da ih izdržavaju, a može, u svojstvu punomoćnika, organ starateljstva da u njihovo ime pokrene i vodi parnicu za ostvarivanje prava na

⁵³ Čl. 6. European convention on the exercise of children's rights, Strasbourg, 25. 1. 1996; Tako član 266 .stav 3. PZ-a Srbije.

⁵⁴ Čl. 7. European convention on the exercise of children's rights, Strasbourg, 25. 1. 1996.

⁵⁵ Čl. 280. PZ Srbije

⁵⁶ Čl. 8. European convention on the exercise of children's rights, Strasbourg, 25. 1. 1996.

⁵⁷ Čl. 9. European convention on the exercise of children's rights, Strasbourg, 25. 1. 1996.

⁵⁸ Čl. 10. European convention on the exercise of children's rights, Strasbourg, 25. 1. 1996; čl. 267. PZ Srbije

izdržavanje.⁵⁹ Organ starateljstva može da pokrene i postupak za povišenje izdržavanja.

Tužbom se pokreću postupci za određivanje izdržavanja, produženje i prestanak izdržavanja. Može da je podigne kako povjerilac, tako i dužnik izdržavanja i mogu da zahtijevaju od suda da odluči o povećanju ili smanjenju dosuđenog iznosa izdržavanja, o promjeni načina izdržavanja ili o prestanku prava na izdržavanje, ukoliko su se, poslije pravnosnažnosti presude, promijenile okolnosti koje su činile činjenični supstrat prethodne odluke.⁶⁰ Pošto se izdržavanje određuje u skladu sa potrebama lica koje traži izdržavanje i mogućnostima lica koje je dužnik izdržavanja, događa se da, zbog nastupanja ili prestanka činjenica relevantnih za postojanje izdržavanja, ranije određena obaveza postane nedovoljna ili nepotrebna. Mijenjanje obaveze izdržavanja, dosuđene ranijom presudom je dozvoljeno kako bi izdržavanje ostvarilo svrhu određenu zakonom. Ovdje nije riječ o vanrednom pravnom lijeku, prijedlogu za ponavljanje postupka, pošto ovaj pravni lijek stranka koristi zbog saznanja za nove činjenice i dokaze koje su postojale u ranijem postupku, ali stranka za njih nije znala ili nije bila u mogućnosti da ih upotrijebi, a na osnovu njih je mogla da bude donesena povoljnija presuda, ili zbog drugih razloga,⁶¹ i ponavljanje postupka stranka zahtijeva prijedlogom. Ovdje je riječ o izmijenjenim okolnostima koje su nastupile nakon donošenja sudske odluke.

Pravo na pokretanje novog postupka nije u suprotnosti sa pravilom o presuđenoj stvari, jer je riječ o sasvim novoj parnici, u kojoj sud odlučuje prema novom činjeničnom stanju nastalom nakon što je prethodna presuda postala pravnosnažna, tako da to činjenično stanje nije obuhvaćeno vremenskim granicama pravnosnažnosti. Odnosi parničara će, nakon donošenja nove presude, da budu uređeni tom presudom (novom sudskom odlukom), ali ranija neće da prestane da postoji, niti će da bude promijenjena.

⁵⁹ Čl. 258. . PZ RS (Sl. gl. RS, br. 54/02)

⁶⁰ Stanković G - Račić, R, nav. djelo, str. 486.

⁶¹ Čl. 255. ZPP RS (Sl. gl. RS, br. 58/03)

5. Određivanje izdržavanja

Odluka koju sud donosi o visini doprinosa za izdržavanje, zavisice od potrebe primaoca izdržavanja i mogućnosti davaoca izdržavanja. Obaveza i visina izdržavanja moraju da budu tačno određene.⁶² Primalac i davalac izdržavanja mogu da se sporazumiju o izdržavanju, ali takav sporazum ne smije da bude protivan odredbama Porodičnog zakona. U slučaju da takav sporazum postignu roditelji o izdržavanju djeteta, on će imati snagu izvršne isprave.⁶³

Sud, prilikom utvrđivanja potreba lica koje traži izdržavanje, uzima prvenstveno u obzir sledeće okolnosti: imovno stanje, sposobnost za rad, mogućnost za zapošljavanje, zdravstveno stanje i druge značajne okolnosti za ocjenu njegovih potreba.⁶⁴ Imovinsko stanje primaoca izdržavanja biće od važnosti za utvrđivanje visine obaveze davaoca izdržavanja, zato se uzima u obzir da li je povjerilac vlasnik nepokretnosti sa kojih ostvaruje prihode, imalac samostalne radnje, korisnik invalidske ili starosne penzije, da li je dobijao poklone veće vrijednosti koji trajnu utiču na njegovo imovinsko stanje, i sl. Sposobnost za rad je povezana sa mogućnošću tog lica za zaposlenje, pa se ovakva okolnost može izmijeniti, tako da bi zainteresovano lice moglo da pokrene novi postupak za prestanak izdržavanja. Ukoliko je primaocu izdržavanja usljed bolesti potrebna posebna njega ili ima većih izdataka, to će se uzeti u obzir prilikom donošenja odluke. Druge okolnosti značajne za donošenje odluke mogu da budu različite, zavisno od toga ko je povjerilac izdržavanja. Ako se izdržavanje traži za dijete, sud će uzeti u obzir njegov uzrast i potrebe za njegovo školovanje.⁶⁵

Mogućnostu davaoca izdržavanja određuju se na osnovu svih njegovih primanja, stvarnih mogućnosti da stiče povećanu zaradu, njegovih vlastitih potreba i zakonske obaveze po osnovu izdržavanja.⁶⁶ Pod pojmom svih primanja podrazumijevaju se svi redovni prihodi u novcu ili naturi, kao i vanredni prihodi. Da li postoje stvarne mogućnosti da davalac izdržavanja stiče povećanu zaradu, od

⁶² „Pri odlučivanju o izdržavanju u brakorazvodnoj parnici sud je dužan da tačno i određeno ustanovi obavezu izdržavanja i visinu izdržavanja.“ (Rješenje VS FNRJ, Gz. 84/49 od 9. II 1948, Zbirka 1945 – 1952I. odluka br. 218), Babić, I, nav. djelo, str. 618.

⁶³ Čl. 257. st. 1. i 2. PZ RS (Sl. gl. RS, br. 54/02)

⁶⁴ Čl. 253. st. 1. PZ RS (Sl. gl. RS, br. 54/02)

⁶⁵ Čl. 253. st. 1. PZ RS (Sl. gl. RS, br. 54/02)

⁶⁶ Babić, I, nav. djelo, str. 615.

posebnog je značaja kada je riječ o ocu maloljetnog djeteta, jer on mora da iskoristi sve svoje mogućnosti kako bi mogao da ispuni svoju zakonsku obavezu. Kada su u pitanju vlastite potrebe davaoca izdržavanja, u prvom redu se misli na egzistencijalne potrebe, a zatim i na potrebe za školovanjem ili stručnim usavršavanjem, ali samo ako se time ne dovodi u pitanje izdržavanje primaoca izdržavanja, posebno ako je to dijete. Sud će, prilikom donošenja odluke, uzimati u obzir samo one obaveze koje su utvrđene u ranijim parnicama ili sporazumom.

Kada se spor vodi između roditelja o izdržavanju djeteta, sud će posebno da cijeni kao doprinos za izdržavanje rad i brigu roditelja kome je dijete povjereno na zaštitu i vaspitanje, jer se smatra da on, osim što ulaže svoj rad i brigu, učestvuje i novčano u izdržavanju djeteta, jer mu kupuje, hranu, odjeću itd.⁶⁷

Izdržavanje se daje u novcu, ali može da se daje i na drugi način, ako se tako stranke sporazumiju ili ako nije moguće da se daje izdržavanje u novcu.

Ukoliko se davalac izdržavanja nalazi u stalnom radnom odnosu ili je korisnik penzije, ili ostvaruje stalnu novčanu rentu u mjesečnim iznosima, sud će ga obavezati na plaćanje budućih mjesečnih iznosa izdržavanja koji će da budu određeni u procentu od ličnog dohotka, penzije ili rente.⁶⁸ Taj procenat ne može da bude manji od 15% za svako izdržavano lice, a za sva lica koja traže izdržavanje, ne može da bude veći od 50%.⁶⁹ Plaćanje mjesečnih iznosa izdržavanja može da bude određeno u fiksnom iznosu i u stranoj valuti, ako se plata, penzija ili stalna novčana renta ostvaruje u inostranstvu.⁷⁰ Ako davalac izdržavanja nema stalnih mjesečnih primanja, sud će ga obavezati na plaćanje budućih mjesečnih iznosa izdržavanja u novčanim iznosima koji se određuju u procentu od zajamčenog ličnog dohotka u Republici, a ako je iznos izdržavanja veći od toga, sud će ga odrediti u fiksnom novčanom iznosu.⁷¹ Sud će dužniku izdržavanja, koji se bavi djelatnošću iz koje ostvaruje prihode, visinu izdržavanja odrediti u fiksnom iznosu.⁷²

⁶⁷ „Doprinos roditelja izražen u novcu za izdržavanje malodobnog djeteta ne može biti adekvatan novčanom doprinosu drugog roditelja kome je dijete povjereno na zaštitu i vaspitanje, jer se kod utvrđene visine izdržavanja u smislu čl. 252. Porodičnog zakona uzimaju u obzir i svi ostali oblici izdržavanja (rad i briga koju taj roditelj ulaže oko čuvanja i vaspitanja djeteta, kao i neposredno staranje o svim njegovim životnim potrebama).“ (Odluka VS BiH, Rev. 765/81 od 21. 1. 1982. godine, Bilten VS BiH 1/82), Babić, I, nav. djelo, str. 628.

⁶⁸ Čl. 259. st. 1. PZ RS (Sl. gl. RS, br. 54/02)

⁶⁹ Čl. 261. PZ RS (Sl. gl. RS, br. 54/02)

⁷⁰ Čl. 259. st. 2. PZ RS (Sl. gl. RS, br. 54/02)

⁷¹ Čl. 260. st. 1. i 2. PZ RS (Sl. gl. RS, br. 54/02)

⁷² Čl. 262. PZ RS (Sl. gl. RS, br. 54/02)

Presuda kojom se određuje izdržavanje, može da bude kondemnatorne ili konstitutivne prirode, odnosno, postupak može da se okonča donošenjem presude za osudu na činidbu ili presudom koja ima pravnopreinačavni karakter (kada se presudom ukida izdržavanje).

Kondemnatorna presuda je presuda kojom se nalaže tuženom da izvrši određenu činidbu čije ispunjenje je tražio tužilac u tužbenom zahtjevu. Ovakvom presudom se određuje paricioni rok u kome tuženi može dobrovoljno da izvrši činidbu čije izvršenje mu je naloženo. Po proteku paricionog roka, ako predmet činidbe nije izvršen, tužilac će pokrenuti izvršni postupak, da bi tuženi, uz upotrebu prinude, izvršio dugovanu činidbu. Kondemnatornu presudu sud će da donese samo ako je činidba na čije izvršenje se osuđuje tuženi dospjela do zaključenja glavne rasprave. Izuzetno, sud može da naloži tuženom ispunjenje određene činidbe iako nije dospjela do zaključenja glavne rasprave. To će da bude slučaj kada je tužilac tražio ostvarenje prava na zakonsko izdržavanje, pa sud tuženom naloži i ispunjenje onih činidbi koje će dospijevati ubuduće. Ova presuda se donosi u postupcima za određivanje izdržavanja.

Konstitutivnim presudama se rješava spor u parnicama za prestanak izdržavanja. Ovom presudom se mijenja pravna situacija koja se nije mogla promijeniti bez pravnosnažne sudske odluke i donosi se povodom konstitutivne tužbe kojom je pokrenut postupak. Ovom odlukom sud će konstatovati pravo na promjenu i ostvariti promjenu, pa neće biti potrebe za prinudnim izvršenjem.

Presuda kojom se odlučuje o izmjeni visine doprinosa za izdržavanje ima prirodu kondemnatorne presude, iako je tužba kojom je pokrenut postupak pravnopreinačavne prirode.

Porodični zakon Republike Srpske ne sadrži posebne odredbe o pravnim lijekovima u postupku za izdržavanje, pa će se primjenjivati odredbe ZPP-a. Dakle, stranke će da imaju pravo na izjavljivanje redovnih, kao i vanrednih pravnih lijekova.⁷³ Zakonodavstvo drugih zemalja nudi drugačija rješenja. Obiteljskim zakonom Hrvatske revizija nije dozvoljena⁷⁴

⁷³ Na primjer odluka Vrhovnog suda Republike Srpske, Rev – 157/05, Banja Luka, 07. 11. 2006. god, http://www.vrhovnisudrs.com/HTML/sudska_praksa/gradjansko/PDF/05/Rev05-0157.pdf

⁷⁴ Čl. 305. st. 2. Obiteljski zakon Hrvatske; Prema ZPP-u Srbije, čl. 394. st. 4, revizija je uvijek dozvoljena u parnicama o pravu na izdržavanje, o prestanku prava na izdržavanje i kada je drugostepeni sud na osnovu rasprave izmijenio činjenično stanje utvrđeno utvrđeno u postupku pred prvostepenim sudom.

6. Uloga organa starateljstva u postupku u sporovima o izdržavanju

U parnicama za izdržavanje organ starateljstva se javlja u različitim procesnim ulogama i sa različitim funkcijama.

Kao vanredni zakonski zastupnik, organ starateljstva, može u ime maloljetnog djeteta da pokrene spor o izdržavanju ili za povećanje izdržavanja, ako roditelj kod koga se dijete nalazi na zaštiti i vaspitanju ne koristi to pravo bez opravdanih razloga.⁷⁵ Pravo roditelja, kao redovnog zakonskog zastupnika, da zastupa maloljetnika u ulozi tužioca, neće biti derogirano nijednim aktom.

Organ starateljstva se javlja u ulozi zakonskog zastupnika kada zastupa maloljetnika neposredno ili kada ograniči ovlašćenja štićenika i na sebe preuzme zastupanje maloljetnika.

Organ starateljstva može i da, kao punomoćnik starih i samohranih lica, u njihovo ime pokreće i vodi parnicu za ostvarivanje prava na izdržavanje prema srođnicima koji su dužni da ih izdržavaju. Da bi parnicu za izdržavanje organ starateljstva pokrenuo u ime ovakvih lica, potrebna je njihova prethodna saglasnost.⁷⁶ Ukoliko ne postoji saglasnost tog lica, organ starateljstva neće moći da pokrene i vodi parnicu. Ovakvo regulisanje je kontradiktorno ... pravnoj prirodi instituta izdržavanja koju karakteriše i činjenica da se niko ne može odreći tog prava, odnosno da odricanje od prava na izdržavanje ne proizvodi nikakvo pravno dejstvo.⁷⁷

Organ starateljstva će da učestvuje kao umješlač u parnici ukoliko to zahtijevaju interesi djeteta koje stranka u postupku ili kad ga sud obavijesti o tome, što će najčešće biti u parnicama koje se vode između roditelja i maloljetne djece u kojima zakonski zastupnik ne pokazuje potrebnu pažnju u zastupanju. Kao umješlač, organ starateljstva će imati ovlašćenja da stavlja prijedloge radi zaštite prava i interesa djece, da iznosi prijedloge koje stranke nisu iznijele, da predlaže dokaze, da izjavljuje pravne lijekove i preduzima druge pravne radnje. Sud će pozivati organ starateljstva na sva ročišta, obavještavaće ga o postupku i dostavljati mu sve odluke donesene u postupku.⁷⁸

⁷⁵ Čl. 256. st. 1. PZ RS (Sl. gl. RS, br. 54/02)

⁷⁶ Čl. 258. PZ RS (Sl. gl. RS, br. 54/02)

⁷⁷ Vulević, D, Uloga organa starateljstva u postupku ostvarivanja izdržavanja i izvršenja odluka o izdržavanju, u: Ostvarivanje i zaštita prava na zakonsko izdržavanje, Kragujevac, 2002, str. 146.

⁷⁸ Čl. 267. st. 2. PZ RS (Sl. gl. RS, br. 54/02)

Pomoćni organ suda u parnicama za izdržavanje jeste organ starateljstva. On je dužan da, na zahtjev suda, pribavi sve podatke od značaja za donošenje odluke o izdržavanju.

Organ starateljstva vodi evidenciju o izdržavanim lica, tj. o djeci i roditeljima, i to prema uputstvu koje propisuje rukovodilac Republičkog organa uprave za poslove socijalne zaštite⁷⁹, zato je sud dužan da odmah dostavi presudu o izdržavanju organu starateljstva na čijem području povjerilac izdržavanja ima prebivalište, odnosno boravište.

⁷⁹ Čl. 257. st. 3. PZ RS (Sl. gl. RS, br. 54/02)

III DIO

IZVRŠENJE ODLUKA O IZDRŽAVANJU

Postupak izvršenja pokreće se prijedlogom za izvršenje, koji mora da sadrži zahtjev za izvršenje u kojem će biti naznačena izvršna isprava na osnovu koje se traži izvršenje, tražilac izvršenja i izvršenik, potraživanje čije se ostvarenje traži, sredstvo kojim izvršenje treba sprovesti, predmet izvršenja ako je poznat, kao i druge podatke koji su potrebni za sprovođenje izvršenja.⁸⁰ Sud, u postupku za izvršenje dosuđenog izdržavanja, određuje izvršenje na osnovu izvršne odluke sudova i izvršnog sudskog poravnjanja, kao i izvršne odluke i poravnjanja donesenog u upravnom postupku, ako glasi na ispunjenje novčane obaveze.⁸¹

Iako je izvršni postupak regulisan odredbama Zakona o Izvršnom postupku, u Porodičnom zakonu se takođe nalaze odredbe koje se tiču ovog postupka.

Prema Porodičnom zakonu, osim lica koja su legitimisana, prema odredbama Zakona o izvršnom postupku, da pokrenu ovaj postupak, postupak izvršenja može da pokrene i organ starateljstva u ime maloljetnog djeteta, odnosno on ima ovlašćenje da u ime maloljetnog lica podnese sudu prijedlog za izvršenje, ako roditelj ne traži izvršenje dosuđenog izdržavanja,⁸² i pored postojanja pravnosnažne i izvršne presude o dosuđenom izdržavanju.

Porodični zakon propisuje da će sud, ako se lice koje dužno da daje izdržavanje nalazi u radnom odnosu ili je korisnik penzije ili na neki drugi način ostvaruje stalnu rentu u mjesečnim iznosima, obavezati na plaćanje budućih mjesečnih iznosa izdržavanja koji se određuju u procentu od ličnog dohotka, penzije ili stalne novčane rente. Ukoliko je kao predmet izvršenja prijedlogom u izvršnom postupku naznačena plata ili neko drugo stalno novčano primanje, rješenjem o izvršenju će se odrediti zapljena određenog dijela plate i naložiće se poslodavcu koji isplaćuje platu izvršeniku da novčani iznos za koji je određeno izvršenje isplaćuje tražiocu izvršenja nakon izvršnosti rješenja o izvršenju. Ako dođe do povećanja plate nakon dostave rješenja o izvršenju, rješenje o izvršenju odnosiće se i na to

⁸⁰ Čl. 36. st. 1. ZIP RS (Sl. gl. RS, br. 59/03)

⁸¹ Čl. 23. st. 1. i 2. ZIP RS (Sl. gl. RS, br. 59/03)

⁸² Čl. 256. st. 2. PZ RS (Sl. gl. RS, br. 54/02)

povećanje.⁸³ Ako pravo na zakonsko izdržavanje prema istom izvršeniku ima više lica, a ukupni iznos njihovih potraživanja prelazi dio plate koji može biti predmet izvršenja, izvršenje će se odrediti i sprovesti u korist svakog od takvih tražilaca izvršenja, srazmjerno visini njihovih potraživanja. Sud će, po službenoj dužnosti, da izmijeni ranije doneseno rješenje o izvršenju i odredi iznos koji će u buduće da se isplaćuje pojedinim tražiocima izvršenja, ako bude podnesen novi prijedlog za izvršenje, a već je započelo sprovođenje izvršenja na plati ili drugom stalnom novčanom primanju.⁸⁴ Rješenje o izvršenju će da djeluje i prema drugom poslodavcu ukoliko izvršenik stupi u rad kod novog poslodavca, od dana kada je rješenje dostavljeno tom poslodavcu. Prijašnji poslodavac je dužan da dostavi novom poslodavcu, bez odgode, preporučenom pošiljkom s povratnicom, rješenje o izvršenju i da o tome obavijesti sud, a biće da dužan da obavijesti sud i ako mu nije poznat novi poslodavac izvršenika. Tada će sud da obavijesti tražioca izvršenja o tome kako bi on u odgovarajućem roku pribavio podatke o novom poslodavcu, a ako to ne bi učinio, sud bi obustavio izvršenje.⁸⁵ Pravno dejstvo rješenja o izvršenju imaće ovjerena isprava kojom dužnik daje saglasnost da se radi naplate potraživanja povjerioca zaplijeni dio njegove plate i da se isplati neposredno povjeriocu, na način određen u toj ispravi. Kada je u pitanju zakonsko izdržavanje, zapljena na osnovu saglasnosti dužnika neće imati uticaja na sprovođenje izvršenja na plati.⁸⁶

Roditelji se mogu sporazumjeti o izdržavanju djeteta ili o povišenju doprinosa za izdržavanje djeteta pred organom starateljstva. Ovakav sporazum roditelja imaće snagu izvršne isprave. Iako je ovaj sporazum zaključen prema pravilima upravnog postupka, u pitanju je izvršenje radi ispunjenja novčanih obaveza, tako da će ga sprovođiti sud.⁸⁷

Postupak izvršenja radi naplate izdržavanja na plati, penziji ili stalnoj novčanoj renti iz koje se alimentira izdržavanje, a koja se ostvaruje u inostranstvu, pokreće sud po službenoj dužnosti.⁸⁸

⁸³ Čl. 159. ZIP RS (Sl. gl. RS, br. 59/03)

⁸⁴ Čl. 160. st. 1. i 2. ZIP RS (Sl. gl. RS, br. 59/03)

⁸⁵ Čl. 162. ZIP RS (Sl. gl. RS, br. 59/03)

⁸⁶ Čl. 164. ZIP RS (Sl. gl. RS, br. 59/03)

⁸⁷ Čl. 23. st. 1. t. 2. ZIP RS (Sl. gl. RS, br. 59/03)

⁸⁸ Čl. 259. st. 2. i 3. PZ RS (Sl. gl. RS, br. 54/02)

ZAKLJUČAK

Pravo na izdržavanje je izraz porodične i društvene solidarnosti. Tek kada srodnici nisu u mogućnosti da izdržavaju jedni druge, na scenu stupa država.

Pravo na izdržavanje je lično pravo koje ne zastarjeva i koje je uređeno imperativnim normama. Ne može se tražiti za proteklo vrijeme, ali se obaveza zakonskog izdržavanja može mijenjati ako se promijene okolnosti koje su bile od značaja za donošenje ranije sudske odluke. Isplaćeni iznosi zakonskog izdržavanja se ne vraćaju.

Porodičnim zakonom je predviđeno koja lica imaju to pravo. Ovim zakonom se posebno štite određene kategorije lica, kao što su djeca i stara i samohrana lica. Redoslijed kojim se ostvaruje pravo na zakonsko izdržavanje je takođe propisan Porodičnim zakonom.

Osim što sadrži materijalnopravne norme, PZ sadrži i procesnopravne norme, jer su njima uređena posebna pravila postupka u parnicama za izdržavanje. Alimentacione parnice mogu biti samostalne ili adhezione. O pravu djece na izdržavanje najčešće se odlučuje u alimentacionim parnicama koje se vode uz bračne, maternitetske i paternitetske parnice, kao i uz parnice u kojima se odlučuje o povjeravanju djece na brigu i staranje jednom od roditelja. Samostalne alimentacione parnice se pokreću kada se rješava o pravu na izdržavanje punoljetnih lica.

U ovom posebnom parničnom postupku dolazi do odstupanja od načela opšteg parničnog postupka. Načelo dispozicije, kao karakteristično načelo parničnog postupka, ovdje je potisnuto u drugi plan, bar kada je riječ o postupcima u sporovima o izdržavanju djece. Takođe dolazi do odstupanja i od drugih procesnih načela, kao što su raspravno načelo, načelo procesne ekonomije, a u parnicama u kojima se rješava spor o izdržavanju djece javlja se još jedno – načelo posebne zaštite prava i interesa djece.

Zakon o parničnom postupku sadrži posebna pravila o mjesnoj nadležnosti koja se primjenjuju u postupku za izdržavanje. Za rješavanje sporova o izdržavanju nadležan je i sud gdje tužilac ima prebivalište, odnosno boravište, a ne samo sud mjesta prebivališta, odnosno boravišta, tuženog.

Specifičnosti postupka u sporovima o izdržavanju naročito dolaze do izražaja u parnicama u kojima se odlučuje o izdržavanju djece. To se najbolje ogleda u

posebnim ovlaštenjima suda i organa starateljstva, koje su u vezi sa načelom oficijelnosti koje je u ovakvom postupku naročito istaknuto. Sud može, po službenoj dužnosti, da pokreće postupak o izdržavanju djece kao adhezioni postupak, da određuje privremene mjere obezbjeđenja, da ispituju činjenice koje nisu sporne, da odstupa od zahtjeva stranaka. Organ starateljstva može da ima različite uloge u ovom postupku – da se javi kao vanredni zakonski zastupnik djeteta, da bude umješak sui generis, punomoćnik, pomoćni organ suda. Organ starateljstva vodi i evidenciju o izdržavanju djece i roditelja.

Pravila o izvršenju odluka donijetih u ovom postupku sadržana su u Porodičnom zakonu i u Zakonu o izvršnom postupku. Pored lica koja mogu da pokrenu postupak za izvršenje sudske odluke ili poravnjenja, PZ-om je ovlašten i organ starateljstva da pokrene postupak radi ostvarenja prava na izdržavanje, ako je to neophodno da bi se zaštitili interesi djeteta.

Pošto je pravo na izdržavanje veoma značajno, društvo je zainteresovano da omogući licima koja nisu u stanju da se sama staraju o sebi da ostvare to svoje pravo. Porodična solidarnost nažalost nije jaka kao nekada, tako da ovakvim licima preostaje da svoje pravo zaštite u parničnom postupku i kasnije ga ostvaruju na osnovu pravosnažne sudske odluke. Ipak, ni ostvareno pravo na izdržavanje i doprinosi koje dobija povjerilac izdržavanja, u prilikama koje danas vladaju u našoj državi, ponekad nisu dovoljni da se zadovolje osnovne egzistencijalne potrebe.

LITERATURA

1. Draškić, M, Porodično pravo i prava deteta, Beograd, 2009.
2. Ponjavić, Z, Porodično pravo, Kragujevac, 2007.
3. Stanković, G - Račić, R, Parnično procesno pravo, Trebinje, 2008.
4. Palačković, D, Parnično procesno pravo, Kragujevac, 2004.
5. Stanković, G, Građansko procesno pravo – Vanparnično i izvršno procesno pravo, Niš, 2007.
6. Ponjavić, Z, Ostvarivanje i zaštita prava na zakonsko izdržavanje, Kragujevac, 2002.
7. Babić, I, Komentar Porodičnog zakona, Sarajevo, 1990.
8. Draškić, M, Praktikum za porodično pravo, Beograd, 1989.
9. Porodični zakon, Službeni glasnik Republike Srpske, br. 54/02
10. Porodični zakon, Službeni glasnik Republike Srbije, 18/05
11. Obiteljski zakon, Narodne novine, br. 116/2003
12. Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih (uradno prečiščeno besedilo) , Uradni list, br. 69/2004
13. Zakon o parničnom postupku, Službeni glasnik Republike Srpske, br. 58/03
14. Zakon o parničnom postupku, Službeni glasnik Republike Srbije, br. 125/04
15. Zakon o sudovima, Službeni glasnik Republike Srpske, br. 111/04
16. Zakon o izvršnom postupku, Službeni glasnik Republike Srpske, br.59/03
17. Zakon o rješavanju sukoba zakona sa propisima drugih zemalja u određenim odnosima, Sl. list SFRJ, br. 43/082, 72/82 – 1645, Sl. list RBiH, br. 2/92 – 5, 13/94 – 189
18. Krivični zakon, Službeni glasnik Republike Srpske, br. 49/03
19. Zakon o socijalnoj zaštiti, Službeni glasnik Republike Srpske, br. 5/93, 15/96, 110/2003
20. Convention on the of the Rights of the child, Adopted by the General Assembly of the United Nations, 20. 11. 1989.
21. European Convention on the Exercise of Children's Rights, Strasbourg, 25. 01. 1996.

